

ВИЩА ОСВІТА ТА ФОРМУВАННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В ДОНЕЦЬКОМУ РЕГІОНІ

Досвід багатьох країн Центральної та Східної Європи свідчить про те, що економічне зростання, а також суспільний економічний поступ можливі тільки за умови переходу до економіки знань, у якій «порівняльні переваги країн» усе менше визначаються багатством природних ресурсів і все більше — технічними інноваціями й конкурентним застосуванням знань або їх поєднанням [1].

В економічній теорії до останнього часу враховувалися три основні джерела багатства — земля та її природні ресурси, капітал та праця, оптимальне поєднання яких сприяє створенню товарів, робіт та послуг. На сучасному етапі розвитку економіки до традиційних економічних факторів приєднується новий — знання, а нагородження людського капіталу та його раціональне використання стає стратегічним ресурсом суспільного розвитку. І саме ключовими чинниками створення конкурентних переваг, формування економічної вартості, головним джерелом добробуту суспільства стають роль знань у поєднанні з соціальним капіталом.

Оскільки реалізація основних напрямів стратегії євроінтеграції неможлива без використання інновацій, що тісно пов'язані з інтелектом, то в програмних документах України серед пріоритетів економічного розвитку задекларовано побудову конкурентоспроможної, заснованої на знаннях економіки [2]. Обґрунтування цих аспектів проведено видатними українськими вченими, запропоновано для програмних документів [3; 4].

Основи економіки знань були розглянуті в працях відомих зарубіжних учених, потім спроби російських учених сприяли подальшому розвитку цієї проблеми. Значну роль серед вітчизняних учених відіграли В.П. Семиноженко, який обґрунтував засади економіки знань на державному рівні [4], а також В.М. Геєць, у працях якого відзначено, що економіка знань — є підґрунтям і головною складовою «інноваційної економіки» [3].

Мета статті полягає в з'ясуванні соціально-економічних факторів розвитку вищої освіти в одному з регіонів України — Донецькій області. Увагу цій проблемі слід приділити саме тому, що вища освіта є вихідною базою формування економіки знань, та оцінити вплив вищої освіти на формування людського капіталу на національному та регіональному рівнях.

Економіка знань — це суспільно-економічне явище, яке виникло в розвинених країнах в останні десятиліття ХХ століття, коли здатність до навчання стає ключовим фактором конкурентоспроможності індивіда, зростає попит на людський капітал, який формується

через інвестиції в освіту. Економіка знань включає освіту, інформаційно-комунікаційні ринки, виробництво інновацій, інтелектуальні послуги (консультування, інформаційне посередництво, аналітика, маркетингові послуги) [5, с.16].

Світова думка запропонувала підходи до оцінювання готовності країн до переходу на модель розвитку, засновану на знаннях. Одним з найбільш комплексних є індекс економіки знань, обґрунтований та розрахований фахівцями Світового банку. За цим індексом Україна має невисокий рейтинг, який зумовлений передусім низькими значеннями індексів інституційного режиму, інформаційних технологій та комунікацій, за значеннями яких Україна значно відстає від європейських та світових стандартів. І саме це сповільнює перехід до економіки знань.

Визначено, що знання стають інструментом інновацій, конкуренції та економічного успіху. А крім цього, значно зростає роль знань та елементів, пов'язаних із навчанням, і саме цьому вища освіта стає головною серед видів економічної діяльності.

Дійсність свідчить, що для сучасного суспільства характерний процес зміни класичних форм створення, розповсюдження та застосування знань.

Вітчизняні вчені, проаналізувавши співвідношення між поняттями людського та інтелектуального потенціалу, визначили, що головна роль у формуванні людського капіталу належить вищій освіті [6, с. 15]. Університети як головні структурні складові системи освіти на початку ХХІ ст. постають як важливі соціальні інституції, діяльність яких пов'язана із виробництвом. Упровадження нового напрямку розвитку університетської освіти в Україні означає створення умов для зростання інтелектуальної складової людського капіталу. Саме завдяки цьому Україна зможе впровадитися в світове товариство як країна, що може генерувати нові знання та інновації. І саме для створення сприятливих умов формування та запобігання втрат людського капіталу на державному рівні визначені пріоритетні напрями реформування вищої освіти [7]:

— забезпечення інноваційного характеру розвитку вищої освіти;

— забезпечення оптимізації структури вищої освіти та обсягів підготовки й перепідготовки кадрів для потреб інноваційного розвитку економіки;

— реалізація кадрової стратегії галузі, спрямованої на збереження і розвиток наукових та педагогічних шкіл,

Таблиця 1

Показники, що описують освітній рівень населення Донецької області за переписом 2001 року [10, с. 72]

	Усе насе- лення	з них мають освіту					
		повну вищу	базову вищу	неповну вищу	повну за- гальну серед- ню	базову за- гальну серед- ню	початкову загальну
Обидві статі	4448442	530192	23330	931355	1532269	731963	582848
Чоловіки	2016522	235011	10224	368365	774159	338675	254128
Жінки	2431920	295181	13106	562990	758110	393288	328720

Таблиця 2

Показники, що описують освітній рівень населення Донецької області за переписом 2001 року на 10000 населення

	Усе насе- лення	на 10000 чоловік					
		повну вищу	базову вищу	неповну вищу	повну за- гальну серед- ню	базову за- гальну серед- ню	початкову загальну
Обидві статі	4448442	1192	52	2093	3445	1645	1310
Чоловіки	2016522	1165	51	1827	3839	1679	1260
Жінки	2431920	1214	54	2315	3117	1617	1352

впровадження об'єктивної оцінки наукової та педагогічної діяльності;

— розширення доступу до вищої освіти та сприяння соціальному захисту учасників соціально-виховного процесу;

— удосконалення мережі ВНЗ, укрупнення ВНЗ на регіональному рівні шляхом їх об'єднання та створення університетів регіонального типу;

— перегляд змісту освіти, державних стандартів, кваліфікацій у контексті входження освіти України в Європейський освітній простір.

Напрямами реформування вищої освіти узагальнено в Національній стратегії розвитку «Україна-2015», і тому здатність навчатися стає ключовим, визначальним фактором конкурентоспроможності людини.

Станом на початок 2008 — 2009 навч. р. підготовку спеціалістів вищої кваліфікації здійснювали в області 27 вищих навчальних закладів 3 — 4 рівня акредитації та 60 ВНЗ 1 — 2 рівня акредитації. У вищих навчальних закладах всіх рівнів акредитації на цю дату всього навчалось 202,6 тис. студентів, а це на 11,9 тис. (5,6%) менше, ніж в попередньому році [8, с.1]

В області функціонувало на цей час 14 недержавних вищих навчальних закладів: 12 — 3—4 рівня акредитації та 2 — 1—2 рівня. Навчанням у них охоплено 23,1 тис. чоловік, що на 2,1 тис. менше, ніж на початок 2007 — 2008 навч. р.

На навчання у вищі навчальні заклади у 2008 р. зареєстровано на початковий цикл навчання 42,9 тис. студентів, серед яких 30,3 тис. (70,6%) — у заклади 3 — 4 рівнів, а 12,6 тис. (29,4%) — у заклади 1 — 2 рівнів [8, с. 1]. На бюджетні місця, що фінансуються за рахунок державного бюджету, зареєстровано 20,1 тис. студентів

(46,9%), а також 1,4 тисячі (3,2%) — за рахунок місцевих бюджетів, 46 осіб (0,1%) — за рахунок центральних органів виконавчої влади і 21,4 тисячі (49,8%) — за рахунок фізичних осіб [8, с. 2]. Бюджетне фінансування в Україні склало 5,8% ВВП в 2007 р. [9], у зарубіжних країнах ця цифра вище — 7 — 8%.

Аналізуючи показники фінансування, можна зробити висновок, що кожний другий студент є інвестором системи вищої освіти, а це порушує рівність доступу до навчання, що слугує запорокою підвищення якості людського капіталу країни. Інноваційний характер розвитку вищої освіти визначає якість сформованого людського капіталу.

Серед фахівців різного рівня, що закінчили навчання в 2008 р. кваліфікацію магістра отримали 3,8 тис. фахівців (7,4%), спеціаліста — 20 тис. (39,4%), бакалавра — 7,3 тис. (14,5%) та молодшого спеціаліста — 19,6 тис. (38,7%).

У розрахунку на 10 тис. населення області кількість магістрів становить 8 осіб, спеціалістів — 44, бакалаврів — 16 та 43 молодших спеціаліста. Це досить незначні показники, оскільки дані останнього перепису (2001 рік) свідчать про те, що освітні показники були значно вищі.

За даними перепису в області проживало 4448,4 тис. осіб (таблиця 1). Серед них 1484877 (33,4%) чоловік мали вищу освіту, серед них жінок — 871277 (58,7%). Показники, що описують освітню структуру населення області в розрахунку на 10 000 чоловік, відображені в таблиці 2.

Одержані дані таблиці 2 свідчать про те, що освітня характеристика у жінок вища, ніж у чоловіків майже у всіх категоріях. Слід звернути увагу на те, що більшість жінок не зупиняється на повній загальній та базовій середній освіті, а прагне на рівень вищої освіти більше, ніж чоловіки. Про

це свідчать показники кількості жінок на 10000 населення за діючим рівнем вищої освіти (2315, 54, 1214).

А для доступності вищої освіти як основної можливості підвищення якості людського капіталу області на державному рівні слід збільшувати частку бюджетного фінансування на ті напрямки підготовки, які є визначальними для регіональних стратегій розвитку та стимулювати фонди для розвитку науки й інноваційного розвитку.

Література

1. **Формирование** общества, основанного на знаниях. Новые задачи высшей школы. Доклад Всемирного Банка (2001) // [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.worldbank.org.ru/>. 2. **Україна — 2015**. Національна стратегія розвитку. — Громадсько-політичне об'єднання «Український Форум». — К., 2008. — 74 с. 3. **Економіка** знань та її перспективи для України. Наукова доповідь. Інститут економічного прогнозування НАН України / за ред. В.М. Гейця. — К. : ІЕП НАНУ, 2005. — 168 с. 4. **Проект** доктрини економіки знань / [В.М. Гесць, Б.А. Маліцький, В.П. Семиноженко, Є.О. Кабацький] // [Електронний ресурс]. — Режим доступа : www.beta.nas.gov.ua 5. **Семів Л.К.** Вплив вищої освіти на формування людського капіталу в умовах переходу до економіки знань / Л.К. Семів, Р.А. Семів // Регіональна економіка. — 2009. — № 1. — С. 15 — 26. 6. **Вовканич С. Й.** Людський та інтелектуальний капітал в економіці знань / С.Й. Вовканич, Л.К. Семів // Вісник НАНУ. — 2008. — № 3. — С. 13 — 22. 7. **Вища** освіта України — 2007 // [Електронний ресурс]. — Режим доступа : <http://www.mon.gov.ua>. 8. **Вищі** навчальні заклади області на початок 2008/2009 навчального року: експрес-випуск // Головне управління статистики у Донецькій області. — Донецьк. — 2008. — 2 с. 9. **Доклад** о развитии человека за 2006 год // [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.undp.org/10>. **Статистичний** збірник «Рівень освіти населення України: за даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року» // Державний комітет статистики України. — Київ. — 2003. — 222 с.

Северин В. С., Благодарний О. І., Рак С. В. Вища освіта та формування людського капіталу в Донецькому регіоні

З метою досягнення стійкого інноваційного розвит-

ку регіональних систем слід розвивати конкурентноспроможну, засновану на знаннях економіку.

Досягнення основних цілей пріоритетного розвитку повинне базуватися на створенні сприятливих умов формування людського капіталу на державному рівні, визначивши пріоритетні напрямки реформування вищої освіти. Однією з головних проблем є збільшення частки бюджетного фінансування на пріоритетні напрямки регіональних стратегій розвитку.

Ключові слова: вища освіта, стійкий розвиток, людський капітал, інноваційний розвиток, економіка знань.

Северин В. С., Благодарний О. І., Рак С. В. Высшее образование и формирование человеческого капитала в Донецком регионе

С целью достижения устойчивого инновационного развития региональных систем следует развивать конкурентноспособную, основанную на знаниях экономику.

Достижение основных целей пріоритетного развития должно базироваться на создании благоприятных условий формирования человеческого капитала на государственном уровне, определив пріоритетные направления реформирования высшего образования. Одной из главных проблем является увеличение доли государственного бюджетного финансирования на пріоритетные направления региональных стратегий развития.

Ключевые слова: высшее образование, устойчивое развитие, человеческий капитал, инновационное развитие, экономика знаний.

Severin V. S., Blagodarnyy O. I., Rak S. V. Higher education and human capital formation in the Donetsk region.

In order to achieve sustainable development of regional innovation systems should develop a competitive, knowledge-based economy.

Achieving the main objectives of the priority development should be based on creating favorable conditions for the formation of human capital at the state level, identifying priority areas for reform of higher education. One of the main problems is the increase in the proportion of state budget funding for priority regional development strategies.

Key words: higher education, sustainable development, human capital, innovative development, knowledge economy.

Стаття надійшла до редакції 22.10.2009 р.

Прийнято до друку 27.11.2009 р.